

17489

ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ

ARNE GALLIS, **Beiträge zur Syntax der Richtungsverba in den slavischen Sprachen besonders im Serbokroatischen**

Посебан отисак из *Јужнословенског филолога* књ. XXXVI

БЕОГРАД
1980

ARNE GALLIS, Beiträge zur Syntax der Richtungsverba in den slavischen Sprachen besonders im Serbokroatischen, Skifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse. Ny Serie. No. 12, Universitetsforlaget, Oslo 1973, 300 стр.

Арне Галис, познати скандинавски слависта и сербокroatиста, у овој својој књизи обрадио је интересантну и важну синтаксичку тему рекције глагола директивности (*Richtungsverba*) у српскохрватском и у неким другим словенским језицима.

У концизном уводном излагању аутор одређује предмет рада, разлоге испитивања, изворе и методу излагања. Датив без предлога (датов правца) у синтакси глагола директивности у савременом српскохрватском језику представља специфичну појаву у односу на остале словенске, па и индоевропске језике. Да би се ова појава темељито испитала, аутор је у своју анализу укључио и конструкције са предлозима које су синонимне са дативом правца. Група глагола са значењем директивности обухвата, поред глагола кретања, све глаголе који у свом значењу садрже заједнички елеменат усмерености радње на један циљ и тиме показују неке идентичне синтаксичке особине са глаголима кретања. Поред исцрпног ексцерпирања српскохрватских извора, испитују се и неки текстови из старочешких и старополских споменика, из млађе словачке књижевности и из руских дијалекатских материјала, а користе се и резултати истраживања других аутора у области старословенског, староруског и украјинског језика. За синтаксичку анализу глагола директивности релевантно је питање затворености и отворености објекта. У случају затвореног објекта (затвореног циља) глаголска радња допире само до објекта (циља), нпр. личност, стена, зид итд. Глаголска радња која је усмерена на отворени објекат (отворени циљ) може прећи границе објекта (циља) и ући у њега, нпр. град, земља, шума итд. Пошто је интересовање аутора усмерено на конструкције са дативом без предлога, узети су у обзир, углавном, глаголи са значењем усмерености на затворени објекат. У појединим поглављима ови глаголи подељени су у три групе: интранзитивни, транзитивни и рефлексивни глаголи. Најдужи део књиге (10—250 стр.) садржи добро систематизовано презентирање обимне глаголске грађе са примерима. Метода излагања, прецизирана у

уводу, обезбеђује да се однос између релевантних глагола и њихових објеката у одређеној синтаксичкој позицији тачно уочи и сигурно одреди. Код појединих глагола примери су подељени на две основне групе. У прву групу улазе глаголи уз које објекти означавају биће, а у другу глаголи са објектима који означавају предмет. У оквирима ових основних група понекад се издвајају и разни типови синонимних конструкција. Уз све глаголе наводи се укупан број примера њиховог јављања, као и број појединих конструкцијских типова у оквиру овог укупног броја. Од ранијих српских текстова аутор је ексцерпирео српске средњовековне повеље и Законик цара Душана. Период дубровачке књижевности представљен је прозним делима и песмама. Из раније хрватске књижевности испитани су прозни текстови (нпр. Летопис попа Дукљанина) и поезија (М. Марулић, Јудита). Аутор је посебно посветио пажњу у ранијој хрватској књижевности текстовима са кајкавског и славонског подручја. Српске народне песме заступљене су са великим бројем примера. Глаголи директивности побројани су из приличног броја прозних дела и песама српске и хрватске белетристике 19. и 20. века. Примери се наводе из савремене српске и хрватске стручне литературе (текстови из научних публикација и новина). У мањој мери су испитана дела старочешке и старопољске прозе и поезије. Дају се примери из словачких народних песама, прича и из новије словачке књижевности. У руском и белоруском језику ова синтаксичка појава размотрена је на основу дијалекатских материјала. Текстови извора ексцерпирани су у потпуности.

Трећи део рада садржи статистичке табеле. На свакој табели обрађен је по један текст, набројани су глаголи са бројем јављања у појединим конструкцијским типовима.

У завршном делу књиге аутор сумира и анализира резултате испитивања. Српски средњовековни примери потврђују да се конструкција $k +$ датив за педесет процената чешће јавља него конструкција са дативом правца (ово поређење, као и следећа поређења, односе се, углавном, на случајеве када су у питању објекти који означавају биће). Датив без предлога у овим примерима појављује се само после 1340. године. У ранијим хрватским текстовима у мањој мери је заступљена ова синтаксичка појава, али и овде преовлађују конструкције $k +$ датив. Овакво стање је констатовано и у текстовима дубровачке књижевности и хрватске књижевности (укључујући чакавске и кајкавске текстове) средњег периода. „Сатир” (1762) М. А. Рељковића потиче са славонског подручја и показује приближну уједначеност у употреби ове две синонимне конструкције. У српским народним песмама у потпуности доминира датив без предлога. У српској прози 19. и 20. века, сем код С. Матавуља („Бакоња фра Брне”, 1892), где убедљиво преовлађује конструкција $k +$ датив и код Б. Станковића („Нечиста крв”, 1911), где се примећује одређена уједначеност у употреби ова два изражајна средства, у значајној мери су учесталији примери са дативом без предлога. Код српских песника 19. и 20. века, међутим, потврђени су примери, тако рећи, само са дативом без предлога. Док се у хрватској прози 19. и 20. века уочавају већа колебања у употреби ових синонимних изражајних средстава, и преовлађује оно

са предлогом *k*+ датив, у испитаним хрватским лирским текстовима истог периода у знатно већем броју појављује се датив без предлога. Конструкција са дативом без предлога преовлађује и у српским и хрватским стручним текстовима. Аутор скреће пажњу на тенденцију да се уз глаголе *йрићи* — *йрилазийи* претежно употребљава датив без предлога код свих савремених српских и хрватских писаца. Таква тенденција се примећује већ у ранијим српскохрватским текстовима, па и у другим словенским језицима. Примери из других словенских језика потврђују да је у њима преовлађивала конструкција са предлогом *k*+датив, а да је датив без предлога у ограниченијем броју заступљен. Изузетак представљају неки словачки дијалекти у којима уз глаголе са значењем директивности стоји датив без предлога.

У закључном излагању аутор истиче најважније резултате свог истраживања и даје објашњења поводом развоја одређених синтаксичких појава. Као што је већ речено, за српске народне песме и за савремену српску књижевност карактеристично је да у испитаној области синтаксичког изражавања преовлађује датив без предлога. Све српске и хрватске лирске текстове, без обзира на време и место њиховог настања, карактерише много интензивније употреба датива без предлога него одговарајуће прозне текстове. За одређивање правога стања датива без предлога уз глаголе директивности било би значајно испитати ову појаву у српскохрватским дијалектима. Поред старочешког, старополског, словачког језика и руских дијалеката, аутор се осврће на ову синтаксичку проблематику и у старословенском и староруском језику и констатује да се они, углавном, слажу са стањем у наведеним словенским језицима. У староруском он скреће пажњу на употребу, поред других синонимичних конструкција, датива без предлога уз називе градова после глагола директивности. Примери са оваквим дативом наводе се из српских народних песама. О функцији овог датива расправљало се доста у стручној литератури, па и овде се даје прилог овој расправи. Постављајући питање како се може висока фреквенција датива правца објаснити у словенским језицима, али нарочито у српскохрватском, Галис одбацује своју ранију претпоставку да је овај словенски датив правца наследио стари словенски акузатив правца. Решење за постављено питање он тражи у основном значењу индоевропског датива, који по њему „означава личност или предмет друге врсте на коју или на који субјекат преноси своје (позитивно или негативно) настојање, понекад се и сам (мање или више поверљиво или интимно) приближава њему, било у простору, било у преносном смислу“ (295 стр). Због оваквог свог значења датив правца најбоље одговара језику поезије и зато се највише проширио у лирским текстовима. Изузетно мали број јављања овог датива у старијем хрватском и у старочешком језику објашњава се вероватним страним утицајем. Аутор сматра да је доминантна улога датива без предлога уз непрелазне глаголе директивности могла настати под утицајем аналогije у синтакси датива. Раније поменути датив без предлога уз називе градова у староруском, па и у српским народним песама, аутор објашњава већ наведеним основним значењем индо-

европског датива. Градови су насељени људима, тј. они представљају скуп бића према којима се креће или међу које улази субјекат као биће.

Међу основним вредностима ове књиге треба навести дијахрону и синхрону синтезу одређене синтаксичке појаве у српскохрватском језику. Водећи рачуна о дијахроном и синхроном аспекту испитивања, аутор се прихватио тешког и помало незахвалног задатка да из многобројних српских и хрватских књижевних, па и стручних текстова одабере оне најважније за његово истраживање. Он је у значајној мери успео да осветли одређену област језичког изражавања у српскохрватском анализом одговарајућих компаративних материјала из других словенских, па и индоевропских језика. Начин излагања и статистичка обрада релевантних информација омогућују да се испитана синтаксичка појава и тенденција њеног развоја реално и исцрпно представе и да се сведу сигурни резултати истраживања.

Београд

Димитрије Стефановић